

Politiska utnämningar

Det sista decenniet har utmärkts av ett stort intresse för konstitutionella frågor. Vi har fått en ny grundlag och efter dess tillkomst ändringar och tillägg till grundlagen – med syfte att stärka medborgarnas rättsskydd. Man behöver bara nämna den nya lydelsen av 2 kap regeringsformen – om fri- och rättigheter – och de reviderade tryckfrihetsreglerna.

I belysning av detta är det besynnerligt att under samma tid utan diskussion eller (annat än enstaka) kommentarer en stark försvagning skett av grundlagsskyddet på en punkt, väsentlig speciellt för alla de många statstjänarna, nämligen i fråga om "skicklighet och förtjänst" som vägledande för statliga utnämningar. Stadgandet därom i gamla regeringsformen överfördes med en endast obetydlig ändring till nya grundlagen, men ändå har här i all tysthet skett en viktig förändring i så måtto att politiska meriter – önskemål att belöna eller försörja politiker – börjat spela in vid utnämningar till i synnerhet högre poster.

Det började under Erlanderregeringens sista år och fortsatte under Palme men har ingalunda avtagit under de följande borgerliga regimerna. Tvärtom verkar det, som om det funnits en sorts tyst samförstånd mellan ledare som Palme och Fälldin att utnyttja utnämningsrätten till att ta om hand politiker eller andra partivänner, som inte vill eller kan fortsätta det politiska arbetet och inte har möjlighet eller lust att återgå till tidigare civil sysselsättning.

Det är inte fråga om att bland dessa "politiska" utnämningar finns många, som är både sakligt och formellt välbefogade. Det

politiska arbetet har lyckligtvis, både på den socialdemokratiska sidan och bland borgerliga väljare, attraherat duktigt folk med också administrativa chefsegenskaper. Om sådana människor – exempel Gunnar Heckscher och Arne Lundberg – utnämns till höga ämbeten, strider det inte mot regeln om skicklighet och förtjänst utan kan tvärtom innebära en injektion av friskt blod i byråkratin. Det skall heller inte förnekas att för vissa chefsbefattningar – tex landshövdingarna med dessa funktionärens myckna förhandlande och representerande – tidigare politiskt arbete och folkliga kontakter kan vara en saklig erfarenhetsmerit, som kan uppväga bristande administrativ orientering.

Tyvär är det emellertid notoriskt så, att en stor del av det sista decenniets politiska utnämningar inte haft detta starka inslag av saklig merit – alltför ofta har utnämningarna huvudsakligen varit rena partibelöningar, ibland någon sorts hederspension åt trötta eller desillusionerade politiker, som haft ringa förutsättningar att göra nytta på sina nya poster. Att sådant är skadligt för det verk eller den styrelse det gäller, dessutom nedslående för institutionens personal, är alldeles uppenbart.

Det är anmärkningsvärt, att dylikt missbruk av utnämningssmakten väckt så ringa öppen opposition. En orsak är, att vissa vänsterskribenter – både journalister som Gunnar Fredriksson i Aftonbladet och en del statsvetare – funnit en introduktion av politiska vänsterkrafter i förvaltningen vara ett sätt att motverka vad man (med orätt) tror vara en sorts negativ konservatism hos de

vanliga ämbetsmännen och chefskandidaterna. En annan orsak till den tysta undergivenheten har helt visst varit rädsla hos berörda vederbörande att öppet opponera mot en tendens, som haft visst stöd hos alla regeringspartier. Det är egentligen bara bland UD-personalen, som man haft kurage till ett högt anskri mot systemet (fastän UD ju har en så hög procent chefsposter att duktiga yrkesdiplomater har goda chanser att trots de politiska intränglingarna vinna hygglig chefsplacering).

Frågar man en tänkande politiker, hur han vill försvara en så klart grundlagsstridig utnämningsspraxis, blir svaret i allmänhet, att om vi inte har sådana belöningar att bjuda, får vi inga duktiga människor att bli politiker. Det ligger naturligtvis något i svaret, men härtill bör dock erinras, att den vanliga statstjänsten nu ännu mer än tidigare behöver verkliga toppkrafter både på generaldirektorstjänster och liknande befattningar och litet längre ner – folk som vet vad det är fråga om, dessutom har nog självständighet och viljestyrka för att kunna styra en stor förvaltningssektor. Finner de ekonomer, jurister och statsvetare, som hittills gått till statstjänst, att de högsta posterna i stor utsträckning ges till föga kompetenta politiker, kommer de unga krafter, som staten väl be-

höver, att i stället söka sig till företag, banker och näringsorganisationer, där man betalar duktigt folk bättre än i allmän tjänst och vederbörande inte löper risk att sättas åsido till förmån för politiska socialfall.

Nå – frågar sig den skeptiske – politiska utnämningar med prägel av partibelöningar, det har väl förekommit tidigare också? Varför är det så farligt nu? Svaret är, att sådant nog förekommit tidigare men då i få undantagsfall och icke satt i system som nu.

Men vad skall man då göra åt politikerna – det behövs onekligen en ordning, som möjliggör ett belöningsmässigt häsynstaggande till de rent politiska meriterna. Svaret är väl, att man får tänka sig en viss utvidgning av det system med pensioner eller bibehållna arvoden – några eller flera år – för sådana politiska krafter, som slitit länge i politiskt arbete men inte orkar mera eller vid regeringsskiftet ed skjuts åt sidan. Den ordningen har också kritiserats – tex nyligen vid maktväxlingen i huvudstaden – men lär ändå i princip vara den mest invändningsfria lösningen. Därvid får man naturligtvis se till, att det inte uppstår fall av stötande överbetalning, tex genom att avgående kommunalmän – jämte god lön i ny heltidssystemsättning – uppbär full pension från tiden i politisk tjänst.